

નારાયણ નીતિ

૧૦૪૭૪

લેખક
નારાયણ પુરુષોત્તમ સાંગાણી

હિન્દુ તિર્થ યાત્રા વર્ણન.

આ પુસ્તકની અંદર આપણા હિન્દુઓના નાના મોટા તમામ તીર્થ સ્થળો તથા ઇતિહાસીક પ્રાચીન અર્વાચીન શહેરોનું સંપૂર્ણ વર્ણન જાતિ અનુભવથી આપવામાં આવ્યું છે. મથુરા, દિલ્હી, આમ્રા, કાનપોર, પ્રયાગ ચિત્રકૂટ અપોધ્યા લખનો હરિદ્વાર અદ્રિનારાયણ કેદાર-રનાથ મંજોત્રી જમનોત્રી કેલાસ માનસરોવર અમરનાથ (કાશ્મીર) પશુપતિનાથ (નેપાલ) કાશી મયાજી કલકત્તા જગન્નાથ મદ્રાસ મદુરા રામેશ્વર પંદરપુર નાસિક, મુંબઈ દારકા ડાકાર અમદાવાદ જળપુર અજમેર પ્રી. યજી કાચી લાહોર તાગપુર વગેરે સ્થળોના અત્યંત રસિક ભણુવા યોગ્ય તથા વેપાર ઉદ્યોગની મિના સાથે કેવી મહાન્ય યુક્ત વર્ણનનો સંક્ષેપમાં પણ પૂરેપૂરી રીતે આ લઘુ પુસ્તકમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. કિંમત રૂ. ૦-૪-૦.

નેપાલનો પ્રવાસ.

પૃથ્વીપરના નાના મોટા અનેક સ્વતંત્ર રાજ્યોમાં હિન્દુઓને અભિમાન સાથે માયુ ઉંચકી આગળી ચીંધવા જેવો સ્વજ્નતિ-સ્વ-ધર્મવાળો જો કેષ પોતાનો સ્વતંત્ર દેશ હોય તો તે નેપાલજ છે. હમરેજ નેપાલને જેવી પ્રકારે રચ્યો છે કે ત્યાં પડોશના સ્વજ્નતિય કે વિજ્નતીય લોકોમાંથી બહુ ઓછા જવાનું સાહસ કરી શકે છે. પ્રજા કૃપાથી આ વર્ષમાંજ અમેાએ શિવરાત્રી પ્રમુખે નેપાલની વિકટ મુસાફરી કરી તેનું જે ભણુવા, જોવા, નિચારવા, અનુભવવા લાયક અવલોકન કર્યું છે તે આ પુસ્તકમાં રજુ કરવામાં આવ્યું છે. પુસ્તકની કિંમત માત્ર રૂ. ૦-૪-૦.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગૂજરાતી કાપીરાખિટ વિભાગ]

અનુક્રમાક ૧૦૪૭૪ વર્ગાક

પુસ્તકનું નામ નારાયણ ભતિ

વિષય ક્ર: ૫૨

હરિ ઈ વલ્લભ

નારાયણ પ્રથમાળા

પુસ્તક ૬

નારાયણ નીતિ

અથવા

અનુભવના ઉદ્ગત.

લેખક અને પ્રકાશક,

નારાયણ પુસ્તકોત્તમ સાંગાણી.

સાધના ખીલ્ડોંગ—ભોડીખનર, મુળક,

પ્રથમ આવૃત્તિ

પ્રત ૫૬૦

સંવત ૧૯૭૯

સને ૧૯૨૩,

ખી ગુજરાત પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં શાહ સોમાલાલ મગળદાસે છપ્યું

ડે. પાંચકુવા ચારરસ્તા—અમદાવાદ.

મૂલ્ય રૂ. ૦-૪-૦

અર્પણ.

શ્રીયુત્ શેઠ વંદાવનદાસ દયાળભાઈ,

મનુષ્ય સ્વભાવ એવો છે કે વીતેલી વાત ભૂલી જાય છે. તાત્કાલિક દષ્ટિએ મંસર તો દુઃખમય છેજ પરંતુ તેમાં હમણું નો સમય આતિ વધમ છે. પ્રાયઃ સેંકડે પંચાણું ટકા પ્રજા નિઃશ્વાસન દશામાં અટવાય છે. પુરૂષાર્થ કરતા બાળ યોગે કાષ્ઠ કાષ્ઠ બ્યકિન સુખકરક અવસ્થા સંપાદન કરે છે તો મોટે ભાગે તેને પાછલી હાલતનું બાન રહેતું નથી; ઉલટો તે અભિમાન અને વિષય વાસનામાં ગરત્ર વળે છે. અત્યંત સંતોષની વાત છે કે પ્રભુ કૃપાએ આપ સદગુણ તથા ભુવિ મતાના સેવ થી દુઃખની કષ્ટક લીટી સુધી અનુભવી સુખી સ્થિતિ બોમગે છે તેનો ઉપયોગ અનેક દુઃખીઓના દુઃખ દૂર કરવામાં કરે છે. બચહાર કલાપણ થકી આપ જે દયામાન પને ગરીબણ દર્દીની મનુષ્ય જીવ નું સાર્થક કરી રહ્યા છે તે મારા જેવા આપના સ્નેહીતા હૃદયમાં માન ઉપજાવે છે. ઉત્તમ ગુણોના આકર્ષણથી આપ સાથે થયેલ મેત્રી સંબંધના રમરણમાં આ પુસ્તક આપને સમેત સમર્પણ કરું છું.

હું છું આપનો શુભેચ્છક,

નારગજી પુરૂષોત્તમ સાંગાણી.

મોહાર: નારાયણ નીતિ

અથવા

અનુભવના ઉદ્ગાર.

૧. ઠઠ્ઠ અને ઠઠ્ઠ નમો ભગવતે વાસુદેવાય, એ બે મંત્રો પવિત્ર છે. બેમાંથી ગમે તે એક મંત્ર પસંદ કરો એકાગ્રતાથી જપ કરતાં હૃદયમાં શાંતિ, પવિત્રતા તથા નવું બળ સ્પુરે છે.
૨. વિદ્યાભ્યાસ જોડેલો કંગવો હોય તેટલો આત્માવસ્થામાં સરળતાથી થઈ શકે છે. એક વખત વ્યવહારમાં પડ્યા પછી સાંમાર્શિક ચિંતાઓનો સ્પર્શ થતા કાંઈ નવું બનતું અશક્ય થઈ પડે છે.
૩. આ સમયમાં વિદ્યાગળ, દુશિયારી અને જૂદી જૂદી જાતના અનુભવની ધણી જરૂર છે, તે વિના સસારમાં દુખ સાધનો કે ઉચી પદવી મળવી કઠણ છે.
૪. કુટુંબીઓ એ ખરા સગા છે પણ દૈવ જાણે સમયની વિપરીતતાને કારણે ગમે તે કારણને કારણે તેઓ સાથે ગમે તેટલો સંબંધ રાખવા છતાંય તેઓ ખરે દુશ્મનની ગરજ સારે છે. જ્યારે સુસ્થ મિત્ર માર્તાપિતાના માર્ગ સહાયક બને છે.

- ૫ કાષ્ઠ કામનો આધાર બીજા ઉપર ન રાખવો. પણ શક્તિ સ્થિતિ અને સંજોગ વિચારી અને તેટલું જાતેજ કરવું. આમ જાત ઉપર આધાર રાખી આગળ વધતા કાષ્ઠ વખત દુઃખી કે હતાશ થવું પડતું નથી. આવી વૃત્તિ રાખી વર્તતા કદાચ સ્નેહી સંબંધીની મદદ આવી મળી તો તે લભકારક જ છે.
- ૬ જેની સાથે સંબંધ બાંધવો તેના પ્રથમ ગુણદોષ જોઇ અનુભવીનેજ બાંધવો. ગુણી સાથેજ સ્નેહ જાડવો. સ્નેહી થયા પછી સંબંધ છોડવો નહિ અને સ્નેહી પાસેથી પોતાનું સુખ કે સ્વાર્થ સાધવાની કાદ પણ દાનત-આશા ન રાખતા તેને હમેશા ઉપયોગી થવાની ભાંદ રાખવી, તોજ સનેહ કાયમ ટકી શકે છે.
- ૭ સુખ અને દુઃખ પ્રાણીઓને સંસારમાં પૂર્વના કર્મને અનુસરી મળ્યા કરે છે. સુખ સ્થિતિમાં પુલાહ ન જતાં પરમાર્થના કામો, પ્રભુભક્તિ, કુટુંબી મિત્રોને મદદ, ધર્મ યાત્રિ તથા દેશની સેવા કરવામાં ઉદ્યોગી રહેવું અને દુઃખનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થતાં હિમત ન હારતા સદાચાર, પ્રભુ સ્મરણ, ધર્મ પ્રમાણીકર્તાનું સવન કરી કર્તવ્યકર્મ ન ચૂક. એટલે સારો વખત તુનંતમાં આવી જશે.
- ૮ દૈવ-પ્રારબ્ધ એ કાષ્ઠ વસ્તુજ નથી. તે માત્ર કરેલા કર્મનો બદલો-ફળ છે. માટે કર્મહીન ન બનતા શાસ્ત્ર અને યની પુરૂષે દ્વારા પોતાના કૃપાનો માર્ગ જાણી પુણ્ય કર્યાજ કરવો.
- ૯ માતૃભાષાના જ્ઞાન ઉપરાંત આપણે સંસ્કૃત, હિંદી, બંગાળી અને અંગ્રેજીનું જ્ઞાન મેળવવું આવશ્યક છે; પણ તે સાથે

વેપાર હુમર ઉઘોગ અને રસાયન વિદ્યાનો અભ્યાસ તથા અનુભવ કરી લેવો અતિ ઉપયોગી છે.

- ૧૦ “ ગ્રંથ ગાંઠે અને વિદ્યા પાઠે ” એ કહેવત બૂલવા જેવી નથી. પરદેશમાં અને તંજ અવસ્થામાં પાસે સંગ્રહ કરી રાખેલું દ્રવ્ય અને વિદ્યાજ બહુ સુખદાયક નિવડે છે.
- ૧૧ આયુષ્ય કે લક્ષ્મીનો જરાય ભરેસો નથી, માટે કીર્તિ વધારનારા અને સુખ આપનારા પુણ્યના જે જે કામો કરવા લાયક હોય તે આગળ ઉપર કરશું, એમ ન પારતા આજથી જ અને તેટલા કરવા પ્રયાસ શરૂ કરી દેવો.
- ૧૨ સાદો આહાર વિકાર કરનાર, વ્યસનોથી રહિત અને નિયમીત કસરત કરનાર માણસ કે:ષ દિવસ ગિમાર પડતો નથી પરંતુ હમેશા તંદુરસ્ત, બળવાન તથા સુખી રહે છે.
- ૧૩ શુદ્ધ ચારિત્ર, જ્ઞાન અને મનોબળવાળો માણસ પુરુષાર્થથી ગમે તેવું અસાધ્ય અને મોટું જથ્થાતું કાર્ય સહજમાં સાધ્ય બનાવી શકે છે.
- ૧૪ પવિત્ર ભાવના, હંચ વિચાર, શાદુ જીવન અને પ્રયત્ન ચાલુ રાખનાર પુરુષ, ભાવના પ્રમાણે કાળક્રમે અવસ્થ સિદ્ધિ મેળાવે છે.
- ૫ આચાર વિચાર તથા ધર્મથી બદ્ધ કરનારા પ્રભોભનો-લોભ, લાલચો અને સંક્રમણ બણી વખત અનેક આવી મળશે પણ સ્વધર્મને પ્રાણુથી અધિક સમજી લાલચ, લોભ, મીઠી વાણી કે આકર્ષણમાં ન અંગતતા દુઃખ ખમીને પણ ધર્મમાં રહેલું.

- ૧૬ સંસાર એ એક પ્રકારના બદલો કિંવા કર્મનું ફળ છે, માટે આર્નિશ સુકૃત જ કરતા રહેવું. આજે પુણ્યનું કામ કર્યું હશે કે હેતુ મિત્ર, દુઃખી દરદી નિરાધારને સહાય કરી હશે તો કાલે તેઓ મદદ આપવા તત્પર થશે.
- ૧૭ જેવું સુખ દુઃખ, માન અપમાન, લાલ હાની કઠોરવાણી કે મધુરવાણી પોતાને પ્રિય અપ્રિય છે તેજ પ્રમાણે તમામને છે એમ સમજી જો આપણે સુખ માન લાલ મૃદુભાષા બીજાની પાસેથી ઇચ્છતા હોઈએ તો આપણે પણ બીજાની સાથે તેવો વર્તાવ કરવો જોઈએ; ઝેટલે તેઓ પણ તમારી સાથે તેથી અધિક લાયકાતથી વર્તશે.
- ૧૮ નોકરી એ ન કરવા બરોબર છે કારણ કે શેઠ નોકરના સારા કામથી પ્રસન્ન થાય તો વાહવાહ કરે અને ગુસ્સે થાય તો નોકરના બધાઈ ઉપગાર બૂલી જઈ કાઢી મૂકે. વળી નોકરી એ દુઃખ, પરતંત્રતા, ગરીબાઈ અને ડહાડફાટિ અર્પનાર છે; જ્યારે નાનો સરખો સ્વતંત્ર વેપાર ધંધો સંતોષ કીર્તિ અને સંપત્તિ અર્પનાર છે; માટે સુખી થવા ઇચ્છનારે વેપાર ધંધા તરફ જ બક્ષ રાખવું. આજનો નાનો સરખો વેપાર એ કાલે મોટો થતાં વખત નહિ લાગે.
- ૧૯ ધર્મશાસ્ત્રના અભ્યાસથી અને સદાચારયુક્ત સ્વાર્થ રહિત જ્ઞાની પુરોષોના સમાગમથી જ્ઞાન થાય છે; માટે તે સદાય સેવતા રહેવું.
- ૨૦ ધર્મશાસ્ત્રોમાં ઉત્તમ ગ્રંથ: સામવેદ સહિતા, ઉપનિષદ, ગીતા, ભાગવત, મહાભારત, રામાયણ, મનુસ્મૃતિ, ચૌમદર્શન, ચૌમ

વાસિષ્ઠ, અને પંચદશો ખાસ કરીને અભ્યાસ કરવા જેવા મંથો છે.

- ૨૧ પૃથ્વીપર સૃષ્ટિસૌંદર્યમાં હિમાલય, સ્વીટઝરલેન્ડ વગેરે રચાયા છે પણ સર્વમાં શ્રેષ્ઠ અને રમણીય પ્રદેશ તો કાશ્મીરજ છે.
- ૨૨ જે માણસ ભક્તમનસાધથી વર્તે તેની સાથે તેને સુખ થાય તેમ વર્તવું પણ જો કોઈ શકતાથી વર્તે તો તેની સાથે તેની રીતે વર્તવું.
- ૨૩ ધરને ખુણે ખેસી બહુ વાંચન અને બહુ વિચાર કરવાથી ખરું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી પણ તે સાથે દેશવિદેશનું અવલોકન અને સત્ સમાગમ કરવાથી તે પ્રમાણે વર્તવાં સચું જ્ઞાન પ્રકટે છે કેવળ વાંચન અને વિચારથી તો કેટલાક મિથ્યા કલ્પનાવાદી અને ગાંડા બની જાય છે; જ્યારે કેવળ પ્રવાસ તથા સમાગમથી શુષ્ક બહુ બોલનારા પણ થાય છે.
- ૨૪ દેશ વિદેશનો પ્રવાસ એ જ્ઞાન અનુભવમાં વૃદ્ધિ કરવા સાથે આનંદ આપનાર છે એમાં શક નહિ પણ તે કાચી બુદ્ધિના કે સાધન વિનાના માણસ માટે નથી. સચી બુદ્ધિવાળા અને સાધનહીન માણસને તો અશુદ્ધ ખાણાપીણામાં તથા મોજ શોખમાં સપડાતા વાર લાગતી નથી. એટલે કે ધર્મથી વિમુખ અને દુઃખી થવાનો સંભવ ઘણો રહે છે.
- ૨૫ સુખી થવા ઇચ્છનાર પુરૂષે ૨૧ વર્ષની વય પહેલાં લગ્ન કરવા નહિ. ૨૧ વર્ષ પછી પણ અને તો બ્યવહાર પૂરતી વિદ્યા અને દ્રવ્ય મેળવ્યા પછી જ સંસારમાં પડવું હિતકારી છે.

- ૨૧ “ પ્રથમ કાળીચો મુખ તરફ વળે અને વાઢો પોતાનું જ કરી આવે ” એ કહેવત બરાબર છે. એટલે કે જગત સ્વાર્થી છે તેથી પોતાનું જ કરી કે મ બીજાને ન સોંપતા જાતેજ કરવા પ્રશિષ્ટ કરવી.
- ૨૭ દિવસના નિદ્રા કરવી નહિ, રાતના મોડું સૂવું નહિ અને સવારે મોડું ઉઠવું નહિ. દિવસે સવાથી દિવસ અને રાત્રિ બન્ને બગડે છે તથા કાષ્ટ કામ થઈ શકતું નથી. રાત્રે કશા વાગ્યાથી મોડું સૂવામાં સવારે વહેલું ચાર વાગે ઉઠી શકાતું નથી તેમ આખને હાની પહોંચે છે. સવારે વહેલું ન ઉઠવાથી બુદ્ધિ વીર્ય તેજ ધટી જાય છે; માટે દિવસે સવાની ટેવ ન રાખતાં રાત્રે વહેલા સવાની અને સવારે વહેલા ઉઠવાની ટેવ પાડવી.
- ૨૮ નિત્ય સવારે શૌચ સ્નાન કર્યા પછી સંખ્યા, પ્રભુ ઉપાસના, પ્રાણાયામ તથા ગીતા પાઠાદિ કરનારનું હૃદય પવિત્ર થાય છે, શાંતિ મળે છે, શુદ્ધ વિચાર સ્પુરે છે અને દિવસના બ્યવહારમાં સફળતા મળે છે; માટે નિત્યકર્મ અચૂક કરવા.
- ૨૯ માતા પિતા એ પ્રત્યક્ષ દેવ છે કારણ કે તેમના અનંત ઉપકાર હોય છે; માટે તેમને વંદન તથા અન્ન વગેરેથી સદાય સંતોષવા.
- ૩૦ વડીલ વર્ગની આજ્ઞા અવશ્ય માનવી. પોતાના તરંગથી કે કાષ્ટ તરંગીના કહેવાથી વડીલોની વાતનો કંઈ અનાદર કરવો નહિ; પરંતુ તેમની આજ્ઞા-શિખામણ સત્ય અને ધર્મયુક્ત હોવી જોઈએ. કદાચ તેઓ શુદ્ધ કે આત્મજ્ઞાન મેળવવાના કાર્યમાં

આડે આવતા હોય તો તેમને વિનવવા અને વિનવવા છતાં ન માને તો ધર્મશાસ્ત્રને અનુસરી વર્તવું.

૪૧ ધણા કહે છે કે મન-અંતઃકરણ કહે તેમ કરો. અંતઃકરણની પ્રેરણા આડે માઆપ આવતા હોય તો તેને પણ ન ગણુકારો. આ ઉપદેશ તદ્દન મિથ્યા અને અધોગતિએ પહોંચાડનાર છે. અંતઃકરણ એટલે મનની ઇચ્છા પ્રમાણેજ વર્તવાનું શ્રેષ્ઠ હોય તો દારૂ પીનાર, બાજિયાર કે ચોરી કરનાર પણ તેના અંતઃકરણની આજ્ઞા પ્રમાણેજ વર્તે છે તો તેને શા માટે નિંદવા જોઈએ ? અર્થાત્ અંતઃકરણ પ્રમાણે નહિ પણ ધર્મશાસ્ત્રની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવું હમ્યાણુકારી છે, કારણકે ધર્મશાસ્ત્ર ત્રિકાળાપાધિત છે.

૪૨ એકાદશી, જન્માષ્ટમી, ગમનવમી, શિવરાત્રી વગેરે જાત તથા જ્ઞાનિ, સોમ અને શ્રાવણ માસના એકદાંશુ દરવાઃ કાંટા ન હોય તેવી જન્માર્મા ઉપાડા પગે ચાલવું. સહન કરી જ્ઞાન્ય તેટલું પગે ચાલવું તથા ટાઢ તડકા ખમવો શ્રેયસ્કર છે; કારણ કે તેથી શરીર સુવાળુ અને રોગીષ્ટ થતું અટકી તાંદુરસ્ત થાય છે અને આત્મા ઉજ્જવળ બને છે. પરંતુ હાલ જેમ પ્રથા પ્રચલિત થઈ છે કે ઉપવાસના દિવસે પેંડા, રાજબરાની પૂરી વગેરે રાજસી પદાર્થોનું ફરાળ પેટમાં ભરવું તેમ ભરવું ન જોઈએ. નિરાદાર કે નિર્જળ જાત ન રાખી જ્ઞાન્ય તે એક વખત અડધોક શેર દુધ પીઈ લેવું. ઉપવાસના દિવસે સત્યવચન પ્રશુન્નરણ્ય, શાસ્ત્ર વિચાર અને હરિકથા શ્રવણ કરવાનું ખાસ લક્ષ્યમાં રાખવું. મંથ્રમો, એકાદ, જુગાર કે નાટક તમાસા જોવામાં મિત્ર મરો-

વવુ નહિ. જુગાર વગેરે તો મનુષ્યને અધોગતિએ પહોંચાડનાર હોય નિષેધ કરવા લાયક છે તેમાં પણ આવા પવિત્ર દિવસે તો તે સર્વથા વર્જિત જ છે.

૩૩ ચા, તમાકુ એ ઝેરી પીણું છે. તેના સેવનથી મનુષ્યનું કાળજી બળી જવા ઉપરાંત બદ્ધજમી, વીર્યક્ષય, લેહીનું પાણી થવું, મથું ફુગવું, ખોરાકપ થી રૂચી ઉડી જવી અને પૈસાનો મિથ્યા બ્યય થાય છે, માટે તેવા વ્યસનમાં જેઓ સપડાયા હોય તેમણે તત્કાળ છોડી દેવા. કદાપિ કોઈ દુરાચારી તેના મને તેટલા લાભ બતાવે તો પણ તેનો કાંઈ સ્પર્શ ન કરવો.

૩૪ શાસ્ત્રોના કહેવા પ્રમાણે તથા માણસોના મુખે સાંભળવા પ્રમાણે આપણી માન્યતા છે કે દિમાલય, ગિરનાર, કાશી, આશુ વગેરે પવિત્ર એકાંત સ્થળોમાં ઋષિમુનિ, મહાત્મા, સિદ્ધ પુરૂષો વાસ કર છે. તેઓ નિવાસ કરતા હશે એ પણ ખરું છે પરંતુ દનિયુગના કરણે લોકો દુરાચારી, સ્વાથ વૃત્તિવાળા થઈ ગયા હોવાથી તેઓના દર્શન સમાગમનો લાભ મળવો અસંભવિત છે; માટે કોપ્ય એ ધન, પુત્ર, દીર્ઘિતિની ઇચ્છાએ મહાત્મા શોધવા નીકળવું નહિમું છે. રાગદ્વેષ રહિત પવિત્ર અને દુઃખ સહ્ય થતાં તેઓ પોતાની મેજે આવી મળે છે. બાકી તો નમ્રધારી ગુરૂ મહાત્મા સાધુ સંન્યાસી જગ્યા જગ્યા પર ઠોકા લગાવી બેઠા છે, તેઓ હૃદય । ધોખો-અસાંતિ હરી શકતા નથી પણ ધન તો અવશ્ય હાથ કરી જામ છે.

૩૫ સ્વદેશ- શર્મા બનેલી વસ્તુ વાપરવાથી ધર્મનું તથા દેશના દ્રવ્ય પ્રાપ્તિનું અણુ સામ છે; જ્યારે પરદેશી ખરીદી વાપરવાથી

ધર્મ બજતા, મરીમાઇ, બિન રોજમારપણું તથા પરતંત્રતા આવે છે માટે પરદેશીનો સર્વથા સર્વદા ત્યાગ કરી સ્વદેશી માલ ખરીદવો, વાપરવો અને વેચવો.

૩૬ શહેરી જીવન કરતાં ગામડાનું જીવન સુખી છે. કારણ શહેરમાં ઘોંઘાટ, કપટ, નકામી પ્રવૃત્તિ, મોજશોખ, મોલવારી, પાણીની તંગીને લઇ ગટરની દુર્ગંધી તથા નિમજી હવા મળવાનો અભાવ હોવાથી સુખ, આરોગ્યતા જળવાતા નથી; પરંતુ લોકોને ધધો નોકરી મળી રહે છે. જ્યારે ગામડામાં ધધાનો અભાવ, બે દોકડાના સરકારી દરખાસી નોકરોની જહાંગિરી, લોકોની અજ્ઞાનતા અને નિંદા કરવાની ટેવ વધી પડી છે. જેને સુખી જીવંતી ગુજરવી છે તેની પાસે જે થોડું બહુ ધનનું સાધન હોય તેા નિર્વાહ ચાલે તેવો ધધો કે કારખાનું ગામડામાં કાઢી સુખમાં રહી શકે અને પોતાના શુભ વર્તનથી લોકોને પણ સુધારી શકે.

૩૭ સંસારથી તરવાનો ઉપાય માત્ર એકજ છે કે આશ્રમ વર્ણાશ્રમના ધર્મ, શાસ્ત્રની આજ્ઞા મુજબ પાળી જમવાનની ભક્તિ નિષ્કામપણે કરતાં રહવું. તીથમાં કે જંગલમાં બટકવાથી કાષ્ટ તારી દે તેમ નથી. પેટ તેા તમામને જ્યાં જાય ત્યાં વળગ્યુંજ છે. તેમ અત્યરે અપવાદ સિવાય પૂર્વની માફક ફળપ્રલ પણ જંગલોમાં મળતા નથી.

૩૮ પોતાની ક્ષાયકાત-ખાનદાની પૂરેપૂરી જાળવી રાખવી. કોઇને ખોટું ખોલી છેતરવું નહિ, કોઇને વચન આપી વિશ્વાસપાત કરવો નહિ, ક્યા ક્ષમા ઉદારતા આદિ ગુણમાં જરાય ખામી

આવવા દેવી નહિ પણ સાપની માફક કુદાડો તો રાખવોજ. અર્થાત્ સ્વમાન જાળવીને કામ કરવું, ક્યાંય નિમાત્મ મણાવું નહિ.

૩૬ ખીજનું મન છતી મિત્ર બનાવવાનો ઉપાય ખીજ પ્રત્યે પ્રેમ બતાવી તેનું કામ કરી આપવાનો છે. પ્રેમ અને પરોપકાર વિરોધીને પણ વશ કર છે.

૪૦ ખાજનું હૃદય કામળ છે. કુમળા હૃદયમાં શુભ કે અશુભ જેવા સંસ્કાર-લક્ષણ પાડ્યા હોય તે ખોટાપણે ખીલી નીકળે છે, પાછળથી સુધારો થવો અશક્ય છે. માટે પ્રેમવશ બની ખાજને કોઈપણ ખોટા લાડ લગાવવાનું કે કુટેવ પાડવાનું ન કરવું. હમેશા શુભ સંસ્કાર અને ઉત્તમ લક્ષણ દાખલ કરવાની કોશિષ કરવી.

૪૧ સ્ત્રીઓનો સ્વભાવ પરશુની આવે ત્યારે નાની વયને લઇ કામળ હોય છે. શરૂઆતમાં તેની સાથે જેવું વર્તન રાખ્યું હોય તે કાયમ રહે છે અર્થાત્ મૂર્ખતાથી તેનો ખોટો પણ લઇ માખાપના સામે બોલતી કરી મૂકી હોય કે અયોગ્ય રીતે ચડાવી તેની ઇચ્છા પ્રમાણે બે વર્તાર્યું હોય તો પાછળથી બાર્ય પડ્યે ફેરફાર થવો મુશ્કેલ છે. અણુજાનતી છૂટ ભોગવવા દીધા પછી કાંઈ કરવા જતાં પરસ્પરમાં કલહ થાય છે માટે પ્રથમથીજ વિચારીને સૌને સુખ થાય તેમ કામ લેવું.

૪૨ કોઈ પણ વખતે નવરા મેસી રહેવું નહિ, કારણકે તેથી નકામા તર્ક વિતર્ક થાય છે. કાંઈને કાંઈ સત્કાર્ય કે કર્મવંધા સંબંધી વિચાર, ઉત્તમ વાચન લેખન કે પ્રશુચિંતન કર્યા કરવું.

- ૪૩ મનુષ્ય જન્મથી જ્ઞાની હોતો નથી પણ જેમ જેમ ઉમરે મોટો થતો જાય છે, તેમ તેમ સારી ભાવના વડે જ્ઞાની બનતો જાય છે. માટે હમેશા શુભ ભાવના જેવીકે જ્ઞાની, પરોપકારી, શ્રીમાન, કીર્તિમાન, મહાન લેખક કે વક્તા થવાની જે કાંઈ હોય તે પસંદ કરી તદનુસાર અભ્યાસ-ઉદ્યોગ કરતાં રહેવું.
- ૪૪ ગાય એ સર્વ પ્રાણીઓમાં અતિ ઉપયોગી પ્રાણી છે. તે દુધ, દહી, ઘી, બળતણને માટે જાણુ, અગ્નિ ઉત્પન્ન કરી આપવાને માટે બળદ, ઘર સાફ રાખવાને સાર તથા દવા માટે ગોમુત્ર વગેરે અમૂલ્ય પદાર્થ આપે છે કે જેના થકી મનુષ્ય જીવન નિભી શકે છે. આજ કારણથી શાસ્ત્રોમાં ગાયને પરમ પવિત્ર માતા સ્વરૂપ માનવાનું કહ્યું છે. અને તો હરેક હિંદુએ વધાર નહિ તોપણ એક ગાય વર આંગણે રાખવાની અને જ્યાં ગાયપર આદત હોય ત્યાં પહોંચી રક્ષણ કરવાની જરૂર છે.
- ૪૫ વસ્તુનો પુખ્ત વિચાર કરી તોત્ત કાઢ્યા સિવાય તથા સાધન વિના કોઈ કામની શરૂઆત કરવી નહિ, તેમ કોઈને વચન આપવું નહિ, તેમ કોઈ વિરોધી સામે ઝઝુમવું નહિ કારણકે વગર વિચાર્યે વર્તવાથી પાછા પડી દુઃખ, અપકીર્તિ સહન કરવા પડે છે.
- ૪૬ માણસને કીર્તિ એજ જીવન છે. સારા કામ કરવાથી કીર્તિ મળે છે અને માણાં કામથી અપકીર્તિ મળે છે. એક વખત ગુમાવેલી કીર્તિ પાછી કદિ મળતી નથી માટે હમેશા સતકાર્ય કરી કીર્તિ વધારવી

- ૪૭ ખરો આત્મ પસંદાર થવ માં, આખા કે લાગવમ વધારવામાં કે બહુ મોટા વિદ્વાન કહેવરાવવામાં નથી. જો કે તેમ થતું સંસારમાં ઉપયોગી છે પણ સાચો આત્મ તો હૃદયની શાંતિમાં, પ્રભુ સંક્ષાતકારમંજ છે.
- ૪૮ કોઈ મોહાંધિ મનુષ્ય આજે મૂર્ખતાથી પ્રભુને ન બળે તોપણ તેને હજાર જન્મેય પ્રભુને શરણ આપ્યા વિના છૂટકો નથી. પ્રભુ શરણ ગયા વિના જન્મ મરણરૂપી સંસારની નિવૃત્તિ અને અખંડ અવિનાશી સુખની પ્રાપ્તિ થવાની નથી તો શા માટે આ ક્ષણથીજ શ્રાવરિને ન બળવા! અર્થાત્ પ્રભુને સર્વજ્ઞ સર્વ શક્તિમાન માની તેનાપર શ્રદ્ધા રાખી તેનું રમરણ ખ્યાન નિત્ય નિમીત્ત કરતાં રાવું.
- ૪૯ શુદ્ધ વિના જ્ઞાન મળતું નથી એ વાત સત્ય છે, પણ આજ-કાલ સદ્ગુરુ મળવા મુશ્કેલ છે. હમણા તો સ્વર્થ દોંગી વિષયી અને ધનહર શુદ્ધ બહુધા મળે છે તેથી તેવાને શુદ્ધ ધારવા કરતા ડાહ્યા, વિદ્વાન કે વૃદ્ધ અનુભવી પુરુષોનો પ્રસંગોપાત સમાગમ કરી તથા ધર્મશાસ્ત્રના અભ્યાસ, શ્રવણ, મનનથી જે જ્ઞાન મળે તે મેળવતાં રહેવું.
- ૫૦ પૈસાનો ઉપયોગ એ રીતે થાય છે—એક ઉપભોગ, અને દાન અને બીજું ચોરાઈ જતું, દટાઈ રહેવું કે તેજુરી ખેંકમાં કાઈ બીજને માટે પડતું રહેવું. ચોરી થઈ ન જાય, તેજુરીમાં બળો ન જાય, ખેંક ખૂટે તૂટે ને તેમાં રાકાય ન જાય, પોતે મરી જઈએ અને પાછળથી જેના હાથમાં જાય તે તેનો જેર ઉપયોગ ન કરે તે સાદું પોતાના બાળ બચ્ચાના નિભાવ માટે જોઈતું

બચારી રાખી બાકીનામાંથી જનના, કુટુંબના કે મિત્રોના સુખ માટે વાપરવું અને સુખાત્ર જોડને વિદ્યા અત્ર વચ્ચેનું દાન કરતાં રહેવું.

૫૧ મિત્રોનાં સાથે નજીકના સદાચક્ર મિત્ર મહાગુણ અને વિદ્યા છે પણ જરૂર દૂરના મિત્રોમાં સાચો અનિત્ર ઉત્તમ પુસ્તકોનો સંગ્રહજ છે, કે જે દુઃખમાં દિવાસો આપી ઉપાય મૂકાડે છે અને સુખમાં આનંદ અપી જ્ઞાનમાં વૃદ્ધિ કરી કારિની સુચારુ ફેલાવે છે. માટે ક્રમે ક્રમે સારા સારા પુસ્તકો ખરીદી વાંચી વચાવતા રહી સંગ્રહ વધારવાં જવું.

૫૨ દુઃખમાં કોઈ રૂપથી કે બૃથામતથી પ્રસન્ન થતું નથી અને કોઈ થતું હોય તો તેને વિષયાલ્સ અને ખેતકુદ્ધ સમજવો. કોઈને પ્રસન્ન કરી કૃપા મેળવવી હોય તો શુભ આચરણ આચરવા નિશ્ચિન કાશિષ પ્રમાણીકતાથી કામ કરવાની સ્ફુર્તી અને જ્ઞાનજ છે માટે તે વધારવા.

૫૩ પરબીની સાથે એકાંત કરવી નહિ. એકાંતથી મન વિકાર પામે છે. મન વિકાર પામ્યા પછી પુરૂષ ગમે તેવો જ્ઞાની હોય તોપણ મનને કાબુમાં રાખી શકતો નથી.

૫૪ વિકાસાત અમેરીકાની ધર્મઅંધન વિનાની પ્રજા સ્વચ્છંદે વર્તી ઓઝોને અણુજાળતી છૂટ તથા પુરૂષના માફક સમાન હક આપવાની હિમાયત કરે છે પણ તેથી તેઓના સુખનો કાટ વળી ગયો છે. યુરોપની ઓઝો પતિને તથા તેના સગા સંજમીઓને ગડિયા વિના દુરાચાર કરે છે, તેને જરાક કહેવા જતાં એકબીજામાં અણુખનાવ થતાં તરતજ છૂટાછેડા કરી જૂઠા

પડે છે. હિંદમાં પણ ફેટકાં હિંદુ ધર્મન રહસ્ય નહિ સમ-
જનાર અંગ્રેજી ભણેલ ઉદ્યુઓ યુરોપીઓની માફક સ્ત્રીઓને
ભણાવવાની, ધરનાહાર મોકલી જાહેરમાં ભાષણો કરાવવાની
અને પુરુષોના જેવા સરખા હક અપાવવાની અવિચારી ચળ-
વળ કરી રહ્યા છે. લોકોએ આવી દ્રષ્ટ અને વિનાશક પ્રવૃત્તિને
જરા પણ મચક ન આપવી ઘટે.

૧૫ હિંદુ સ્ત્રીનું સુખ અને શ્રેય સતી સીતા, અનુસુયા, દમયંતીની
મહાક પતિને પરમેશ્વર તુલ્ય ગણી અડગ પતિવ્રત ધર્મ પાળ-
નામાજ છે. પવિત્ર રહી-પ્રાણ જાય તો પણ, શીશ્યવ્રત ન
ગુમાવતાં પતિ સાસુ સસરાની પ્રસન્ન મને સેવા કરી સુખ-
ક્રતાથી રસોષ કરવાનું, ઘર સંભાળવાનું, આવ્યા ગયા અતિ-
થિતો સત્કાર કરવાનું, આડેશી પાડેશી તથા પ્રસંગમાં આવ-
નારને ખતતી સલાય સલાહ આપી સંતોષવાનું, ધરના કામ-
માંથી અવકાશ મળતાં પતિના કામમાં સદામ કરવાનું, ખાળ
ખચાને મંજાળથી સારા ગુણુ પાડી ઉઠેરવાનું, અવકાશના
વખતમાં ગીતા ભાગવત રામાયણ મહાભારતાદિ ધર્મગ્રંથ વાંચી
વિચાર જ્ઞાન સદ્ગુણુ ભક્તિ વચારવાનું તથા વૈદ્યકવિદ્યાનું
જોષર્તુ જ્ઞાન ધરવૈદ્ય આર્યભટ્ટ વગેરેમાંથી મેળવીને પતિને
સર્વ પ્રકારે સંતોષનામાજ આતોક પરલોકમાં સ્ત્રીની શુભ મતિ છે.

૧૬ સ્ત્રી શિક્ષણ આપવાની પ્રથા આજકાલ જે રીતે નિશાળોમાં
ચાલે છે તેથી છોકરીઓ તથા સ્ત્રીઓ ધણા મોટા પ્રમાણમાં
બગડવાનું માહું પરિણામ આવ્યું છે. હમણાની નિશાળોમાં
ભણેલી છોકરી કે સ્ત્રી ધર સાંડીને સુખ આપી લઈ શકેજ

નહિ એમાં શિક્ષણનો દોષ નથી પરંતુ વાતાવરણ, પરિચય અને પદ્ધતિનો દોષ છે. માટે માઆપે પતિએ કે સાસુ સસરાએ છોકરી વહુ કે પત્નીને ધરેજ ગૃહ શિક્ષણ આપવું. નિશાળનું બહુતર સ્ત્રીને જરાય ઉપયોગી નથી. સ્ત્રીઓને તો નમ્રતા, સ્વચ્છતા, કરકસર, ધર સાચવવાની આવડત, વિવિધ જાતની સ્વાદિષ્ટ રસોઈ ઉત્તમ રીતે બનાવવામાં કુશળતા, મંદાની મારજત, અનિયમો સત્કાર, ભરત ગુંથણમાં પ્રવીણતા, સુખદુઃખના સમયે ધૈર્ય રાખી ખતિની સેવા અને જીવના જોખમે પણ પતિવ્રતપણાનું રક્ષણ કરવાનું જ્ઞાન આપવું એજ ખરું સ્ત્રી શિક્ષણ છે. હાલની સ્કુલોમાં એમાંનું એકય તત્ત્વ નથી માટે સ્કુલો બંધબેસતી નથી.

૫૭ યુવાવસ્થામાં મનુષ્યની ઇન્દ્રિયો તથા મન અતિ ચંચળ રહે છે અને જીવાનીનું જોસ હોવાથી ઉન્માદ થઇ આવે છે; આવે વખતે જો શૂંઘારી પુસ્તકોનું વાંચન, નાટક ચાટક જોવાની ટેવ અને હલકા માણસોનો સહવાસ હોય તો માણસ તત્ક્ષણ આડે રસ્તે ઉતરી વિનાશ પામે છે. માટે હમેશા સાવધ રહી ખરાબ વાંચન, વિચાર, સોજત અને નાટકોથી દૂર રહેવું.

૫૮ શોધખોળ અંખંધી પ્રયોગ, નવીન વિચાર અને પ્રભુ બક્ષિત એકાંતમાંજ થઇ શકે છે. પવિત્ર સુંદર વન શ્રી: વાળા એકાંત સ્થળમાં બેસી એકાગ્ર ચિત્તે કામ કરવાથી મન ધાર્યું કામ સિદ્ધ થઇ શકે છે.

૫૯ દોડવાનું, ઘોડાપર સ્વારી કરવાનું, પટાખાજી ખેલવાનું, પાણીમાં તરવાનું, સંગીત વિદ્યાનું તથા આયુર્વેદનું સામાન્ય જ્ઞાન મેળવી

લેવું અતિ જરૂરી છે. એથી આહતના સમયમાં તે સુખ આપવા સાથે ઉપયોગી નિવડે છે.

૬૦ ઇશ્વરની કૃપાએ દ્રવ્ય પ્રાપ્ત થયું હોય તેણે નોટ ફાગળીઆમાં ન રાખવું કારણકે નોટ ફાગળીઆ લોન કે નીકળતા બનાવટી સીકા એ દેશનું સાચું ધન નથી. ચાંદી સોનાનું નાણું રાખવું એજ સાચું ધન છે અને તે ગમે તે સ્થિતિ સંજોગમાં ઉપયોગી થઇ શકે છે.

૬૧ જેમ ચોરી, માંસ મલ્લો, આદાર, જુગાર, પરબીગમન વિશ્વાસઘાત, ગાય અને બાલણોની હાયા કરનામાં મહા પાપ છે તેમ કન્યાવિક્રય કરવામાં પણ મહાપાપ છે. કન્યા એ ગાય સમાન છે. જે માણસ તેનું વેચાણ કરી દ્રવ્ય લે છે, એ મહાપાપી વિષ્ટાનું બલણ કરે છે અને રૌરવ નરકમાં પડે છે; કારણકે દ્રવ્ય લઇ વેચવાથી કન્યા ગમે તેવા પાપી કુળમાં નાનાયક બાળક, રોગી કે ધરડા પતિને પામે છે અને જીવતાં મરણનું દુઃખ ભોગવવા ઉપરાંત દુરાચારને રસ્તે પણ ચડી જવા સંભવ રહે છે; તેથી તેની હાથ કન્યાવિક્રય કરનાર કરાવનારને લાગે છે. કન્યાવિક્રય એક પ્રકારે થતો નથી તે કરવાના પ્રકાર બહુ છે. પૈસા લેવાથી થાય છે અને શ્રીમંત લાગવગવાળા સાથે સંપર્ક બાંધવાથી તે પોતાને કે છોકરાને તે સુખદુઃખમાં સહાયક થશે, કામ લાગે ચડાવી દેશે, છોકરાને પરણાવી દેશે, ધરડો મરી જશે તો દોલત હાથ પડશે વગેરે આશા રાખી એ પણ કન્યાવિક્રયનું એક નહિ ને બીજું રસ્તું છે. માટે કામજુ માણસે કાંઈ પ્રકારનો કન્યાવિક્રય ન કરવો.

- ૧૨ આજકાલ ધણા મોટા નામધારી દેશભક્ત, મહા મા, શ્રીમંત, પરોપકારી, યાત્રી, વિદ્વાન વક્તાઓ ઉપદેશ આપવા તથા પરોપકાર કરવા નીકળી પડ્યા છે; પરંતુ “ઉપરફી અચ્છી બની બીતરકો રામ જાને” એવું ધણાખરા બહાર પડેલાં ઓળું દેશસેવા, પરોપકારનું બહાનું બતાવી સ્વાર્થ સાધવાનું કામ ચાલી રહ્યું છે; માટે કોઇએ કોઇ બક્ષિતમાં એકદમ અંજાઇ જઇ અંધ શ્રદ્ધા રાખી ભોગ ન બનવું.
- ૧૩ બીજાને ઉપદેશ આપી તેના મનપર અસર કરવાની જેને હુમ્મલો હોય, તે મનુષ્યે પ્રથમ સ્વજીવનમાં ઉતારી બતાવવું અને પછી ઉપદેશ આપવો એટલે ધારેલી અસર થશે. મન વાણી ને કર્મની એકતાવાળાનેજ ઉપદેશ આપવાનો અધિકાર છે, પરોપકારી પાંડિત્યમૂલાળાને નહિ.
- ૧૪ સંસાર સ્વાર્થથી ભરેલો છે એક મનુષ્ય બીજા મનુષ્યને આહે છે તે કોઇને કોઇ પ્રકારના સ્વાર્થના હેતુથીજ આહે છે. જેનામાં યાન, બુદ્ધિ, શક્તિ નથી હોતા એવા નમાણાની બાબુમાં કોઇ ઉભું રહેવું નથી તેથી સદાય ઐશ્વર્ય મેળવવા ઉઘોગી રહેવું.
- ૧૫ યુરોપીઅનો જેમ પોતાના દેશી આમોહવાને માફક આવે તેવા કપડા પહેરે છે અને ભાષા બોલે છે તેમ આપણા હિંદીઓએ પણ આપણા દેશને અનુસરવું વર્તન કરવું ધટે. વિદેશીઓની વાનર નકલ કરી આપણા દેશના ભાષા પોશાક જે સર્વ રીતે આપણને અનુકૂળ છે તેને ત્યાગી પરદેશી સ્વીકારવા ન ધટે. એવી રીતે વગર વિચાર્યું અનુકરણ કરવાથી

તો શોભા વધવાને બદલે પોતાને અને દેશને નુકસાન પહોં-
ચાડી સાથે કલકિત બની પરદેશીઓની હાસીને પાત્ર
થવાય છે.

જે કામ કરવું તે પ્રથમ પૂર્ણ વિચાર કરીને શરૂ કરવું. આરંભ
કર્તા પછી વિદ્ય આવાનાં અધ્યયનથી પડતું મૂકવું નહિ, કદાચ
એક બે વખત ઠોકર ખાધી તો તેમાંથી બોધ લઈ હિંમત
રાખી કુઃખ સહન કરી પૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી ચાલુ રાખવાથી
છેવટે તેનું શુભ ફળ કર્તાને અવશ્ય આવી મળે છે.

૬૭ સત્ય બોલવું, પણ કેટલીક વખત બાધે બરમે પણ બોલવું
પડે છે. કેવળ નમ્ર સત્ય તો ઘણી વખત અસત્યની ગરજ
સારી સર્વ સત્યાનાશ વાળે છે, જેમકે કોઈ પારાધી ગાયની
હિંસા કરવા તથા નિરાધાર સ્ત્રીની લાજ લૂંટવા માગતો હોય
અથવા કોઈ પરદેશી સત્તાવાળો પારકું દેખાવી લોકો ઉપર બુદ્ધિ
ગુજરતો હોય તેવે વખતે ગાયને અને સ્ત્રીને આપણે નજરે જોઈ
હોય તોપણ તે અહીં છે, આ તરફ ગઈ છે એમ કહેવામાં બચાંકર
હાની-અસત્ય છે. તેવીજ રીતે બુદ્ધિના પાપથી લોકોને માહિ-
તમાર કરી તેમાંથી મુક્ત થવા-કરવા માટે પણ ઘણી યુક્તિનો
આશ્રય લેવો પડે છે. શાસ્ત્રનું કે રાજનીતિનું જ્ઞાન નહિ
ધરાવનાર મૂર્ખના મતે તો આ બૂઝાણુંજ થયું; પરંતુ શાસ્ત્ર,
રાજનીતિ અને અવહાર તો તેવી યુક્તિનેજ સત્ય કહે છે.

૬૮ પરાપકાર-સેવા કરવી પણ તે પ્રથમ ધરથીજ શરૂ કરવી જોઈએ.
પ્રથમ માખાપ, પછી કુટુંબ, પછી સ્નેહી સંબંધી અને પછી
આધન સામગ્રીના પ્રમાણમાં જ્ઞાતિ, દેશ તથા દુનિયાની સેવા

કરવી. ઐવું થવું ન જોઈએ કે “ધરના છોકરા ધંટી ચાટે ને ઉપાખ્યાયને આપે” અર્થાત્ એવી સેવા કે પરોપકાર એ સેવા પરોપકારજ ન ગણાય પણ એક પ્રકારની બેવકુફાઈ-દુર્લભ્ય પશ્ચંજ ગણાય. કમવાર સાધનના પ્રમાણમાં દંભ વિના વિચાર પૂર્વક સેવા થાય તો તે કરનારને ખરું ફળ આપે છે.

૬૯ ભગવાન ભક્તિના-શુદ્ધ હૃદયના ભાવના બૂખ્યા છે. તે મોટા આડંબરથી નાચકુદ કર્યે કે ભોગ ભેટ શૃંગાર ધર્યે પ્રસન્ન થતા નથી પણ નિશુદ્ધ ભાવ-મરા અંતઃકરણથી પત્ર પુષ્પ અર્પણ થાય તો તે સહજમણે માની પ્રસન્ન થાય છે.

૭૦ અમુક કાર્ય કરતી વખતે બીજા કાર્યોની ડખલતા વચ્ચે ન છુસાડતાં જે કામ પ્રથમ હાય ધરવું તે લક્ષ આપીને પૂર્ણ કર્યા બાદજ બીજું કામ હાથમાં લેવું, કારણકે તેથી તમામ કામ સ્થિર ચિત્તે એક પછી એક બરાબર થાય છે પરંતુ એક સાથે બધાનો ખીચડો કરવાથી એકેય કામ પૂરું સંતોષકારક થતું નથી.

૭૧ શાણ્ણા પુરૂષો કહી ગયા છે કે, “બાંધી મુઠી લાખની ઉઘાડી વાહર ખાય” એ સત્ય છે. જે મનુષ્ય મૌનતા અને ગંભીરતા રાખી કામ લે છે તેનું કાર્ય ઝટ માન મરતબા સાથે સફળ થાય છે; પરંતુ જે માણસ પોતાનો તમામ બેદ બરમ ખુસ્તો કરી બહુ બોલમોલ કરે છે તે મૂર્ખતામાં ખર્ચી કામનો ઓઢનો વાળે છે.

૭૨ કાષ્ટની દેખાડેખી કદિ કરતી નહિ. ભગવાન શંકરે વિષ પીધું માટે આપણે પીવાય નહિ. એક માણસ પોતાના સંજોગ, સ્થિતિ,

લાયકાત વિચારી તેને ફાવે તે કરતો હોય તેથી તેનું જોઇ
ખીજાએ તે પ્રમાણે કરવા લક્ષ્યાવું નહિ. શુભ વાતનું અનુ-
કરણ કરવું સાઈ છે પણ પોતાની જેટલા પ્રમાણમાં જીવ-
વાની શક્તિ હોય અને જે પોતાને લાભકારી હોય તેટલુંજ લેવું.

૭૩ સાદો સાલ્પિક આહાર:-રોટલી, દુધ, ઘી, સાકર, મગનીદાળ,
પરવળનું શાક, સોંધાલુણુ, બદામ, અંજીર, દ્રાક્ષ વગેરે ખોરાક
નિયમિત રીતે મહેનતના પ્રમાણમાં ચાવી ચાવીને ખાવાથી
તંદુરસ્તી, શાકત, શુદ્ધિ આદિ ઐષ્ટ રહે છે.

૭૪ રાત્રિએ વાળુ કરી સ્વસ્થતાથી ખેડા પછી સંમંધીઓ, મિત્રો
સાથે આનંદની વાતચિત કરી મહાભારત, રામાયણ, ભાગવ-
તાદિમાંથી કેાઇ ધર્મગ્રંથ હરિકથાના રૂપમાં આપજનો સમક્ષ
વાંચી વિચારી સૂરાથી મન શાન્તિને પામે છે અને કેાઇ પણ
જાતની ખલેલ-સ્વપ્ન કુવિચાર વિના શાંત નિદ્રા આવે છે.

૭૫ ઉષ્ણ પ્રદેશમાં સખ્ત ગરમીથી પરસેવો, શરીરમાં ચટપટી,
અન્નનું અપાચન તથા કામ કરવામાં પ્રમાદ થાય છે અને
નવીન વિચાર સજાતાં નથી; જ્યારે ઠંડા પ્રદેશમાં નવીન વિચાર
કામ કરવાની રકુર્તિ, ખોરાકનું જલદી પાચન થવું-લુધા
લાગવી તથા ખિમારી ભાગ્યેજ આવે છે. આટલા લાભ સાથે
સખ્ત ઠંડી તો સહેવીજ પડે છે.

૭૬ પાસે હથિયાર રાખવું-હોવું એ મર્દાનગીનું લક્ષણ છે; તેથી
આફત વખતે ચોર, લુટારૂં, જીવ જાનવરથી ઉત્તમ રીતે શરી-
રનું રક્ષણ થાય છે. માટે દરેકે ઘરમાં તથા મુસાફરીમાં ચાકુ,
સૂડી, ખરી, લાકડી, તરવાર, બંદુક, સગવડના પ્રમાણમાં રાખવા.

- ૭૭ આજકાલ નિશાળ-સ્કુલ, કોલેજમાં માત્ર અક્ષરી જ્ઞાનનું શિક્ષણ મળી શકે છે. નામા ઠામાનું તથા વ્યાપારનું જ્ઞાન તો અનુભવથી જ શીખી લેવાય છે. કોલેજ સ્કુલમાં શીખેલા વિદ્યાર્થીનું નામા ઠામા કે વ્યાપાર વિષયક પરીક્ષામાં પાસ થવાનું સર્વિક્ષેપ્ત નિરર્થક છે કારણ કે તેને તે વિષય તાસ્તિક જ્ઞાન મળ્યું હતું નથી.
- ૭૮ હમણાંની સ્કુલ હાઇસ્કુલોમાં જે વિદ્યા શીખવાય છે તે પ્રજ્ઞતા લાભ માટે શીખવાતી નથી પરંતુ રાજકર્તી કોમના ઉપયોગ માટે નોનર ક્લાર્ક ઉત્પન્ન કરવા માટે માત્ર એક પ્રકારનું યંત્ર-કારખાનું ગોળ્યું છે. એ કારખાનામાં વિદ્યાર્થીના પરમાપાદારા નકામા વિષયો શીખવામાં કેટલાક વર્ષો તદ્દન ફેગટ વીતવા ઉપરાંત વિષયો તૈયાર કરવાનો અનિશ્ચય બોલે આંખ તથા મન શરીરપર પડવાથી આંખો તથા તન મનની શક્તિ-તેજ ક્ષીણ થાય છે, મગજ ખાલી પડી જાય છે, તેમ જે ભાષા શીખવાય છે તે ભાષાવાળાના ધર્મ તથા આચાર વિચારની છાપ કુમળા હૃદયના અજ્ઞાન બાળકોપર પડવાથી ગદુષા નાસિક બને છે, માટે સ્કુલ કોલેજોનો મોહ ન રાખવો.
- ૭૯ શિક્ષણનું ખરૂં સ્વરૂપ તથા હેતુ તો એ છે કે વિદ્યાર્થી સંસારમાં સુખી થવાય અને ઇશ્વરને ઓળખી શકાય. શહેરની ઉપાધીથી મુક્ત એટલે કે શહેરથી એક બે માઇલના અંતરે જ્ઞાન સુંદર અને રમણીય સ્થળમાં સદાચારી વિદ્વાન ધર્મનિષ્ઠ શિક્ષકોદ્વારા વિદ્યાર્થીઓને યમ નિયમ પગાવી (માતૃભાષા) હિંદીમાં પ્રાચીન પદ્ધતિએ આશ્રમ વશોશ્રમ ધર્મ અનુસાર

સંસ્કૃત, ધર્મશાસ્ત્ર, હિંદી, ગુજરાતી, સંગીત, આયુર્વેદ, ખેતી, યુદ્ધકળા, રસાયન વિદ્યા, ઈંજીનીયરીંગ, માઇનીંગ, ઇલેક્ટ્રીક, અગ્નિબોટ બનાવવાનું વનસ્પતિ વિદ્યા, વણાટકામ, શોધખોળ કરવાની પદ્ધતિ, ગૌ કહેર, વેપાર વાણિજ્ય, અર્થ-શાસ્ત્ર, ગણિત, ભૂગોળ, ઇતિહાસ વગેરે ઉપયોગી વિષયો શિખવવામાં આવતાં હોય તો તે વિદ્યા કહેવાય. આ રીતે સંપૂર્ણ નહિ તોપણ થોડે ધણે અંશે હારદાર ઋષિકુળ બ્રહ્મચર્યા-શ્રમમાં તથા કાશી હિંદુ વિશ્વવિદ્યાલયમાં શિક્ષણ આપવાની વ્યવસ્થા ચાલે છે.

૮૦ દમેશા આવકના પ્રમાણમાં ઓછું ખર્ચ કરવું. આવકથી વધારે ખર્ચ કરનારને દુઃખી થઈ પડતાવું પડે છે. ધરખર્ચ કરતાં જે કમાણી વધે તે સંગ્રહી રાખવાથી સરા માઠા પ્રસંગમાં બહુ કામ આવે છે.

૮૧ જ્યાં સુધી સંસારમાં આસક્તિ હોય ત્યાં સુધી કામ પણ સ્થળે જવાથી પ્રભુ પ્રાપ્તિ થતી નથી. આસક્તિ, નિષ્કામ કર્મ કરવાથી છૂટે છે. સકામ કર્મ કરતાં કરતાં ધર્મ આનંદ પ્રીતિ રાખતાં નિષ્કામ કર્મ થવાય છે.

૮૨ જીંદગીનો હેતુ વિચારી નક્કી કરી તે હેતુને અવલંબી કામ કરવામાં આવે તો અતિ આનંદ અને ઉત્સાહ રહેવા સાથે મનુષ્ય જીંદગીનું સાર્થક સરળતાથી કરી શકાય છે. જેમકે: ખંત હિંમત રાખી બુદ્ધિપૂર્વક વેપાર ઉદ્યોગ સદ્ગુણ જ્ઞાન અને લાયકાતમાં વધારો કરતાં થકી ઉચ્ચ ચાલુ રાખતા અમુક દ્રવ્ય

અમુક વર્ષની ઉંમરે મળે એટલે સંસારથી વિરામ પામી
જગવદ્ ભક્તિ અને આત્મજ્ઞાનદ્વારા પ્રજુ સાક્ષાત્કાર કરવાનો
દઢ સંકલ્પ કરવો.

- ૮૩ કાંઈ દિવસ એવી કલ્પના કરવી નહિ કે હું આ દેશમાં જન્મ્યો
હું, માટે શક્તિહીન હોઈ મહાન કાર્ય કરવા અશક્ત હું
અને યુરોપીઅનો યુરોપમાં જન્મ્યા છે માટે મહા શક્તિધારી
હેવના દીકરા છે તેથી તેઓ ધારે તે કરી શકે છે. આવી માન્યતા
જૂલભરેલો હોઈ દુર્ગતિએ પહોંચાડનારી છે. આપણે તો હિંદુ-
સ્થાન જેવા પવિત્ર દયાળુ અને જીવન ઉપયોગી તમામ વસ્તુ
ઉત્પન્ન કરનારા કલ્પવૃક્ષ જેવા દેશમાં, હિંદુ જેવી શ્રેષ્ઠ જાતિ
અને ધર્મમાં ઉત્પન્ન થવા માટે મગર થવાનું છે. જે પ્રમાણે
યુરોપીયનો એક કામ પસંદ કરી તેને સિદ્ધ કરવા માટે તન-
તોડ મંડ્યા રહે છે-બરબાર દેશ દુનિયાનું કે ભૂખ તરસ ઉંઘ
ઉજાગરાનું જ્ઞાન નથી રાખતાં તે પ્રમાણે આપણે (હિંદીઓ)
પણ પ્રયત્ન દઢતાપૂર્વક કરીએ તો તેઓ જેમ બહુન તાર
ટેલીફોન, વિજળી, ડ્રામોફોન, મોટર વેલ્વે વગેરે હુજર શોધી
શક્યા છે તેમ શોધી શકીએ, એ નિઃસંદેહ વાત છે. અલગત
હાલમાં તેઓને તેમની સરકાર તથા જાતિ બાઈઓની સહા-
યતાનો લાભ મળે છે પરંતુ જ્યારે તેઓએ પ્રથમ શરૂઆત
કરી નવી શોધો કરવા માંડી ત્યારે કાણે સહાય આપી હતી !
અર્થાત્ કોઈએ નહિ પણ આપણ જ વડે જ શક્યા હતા. જે
પુરૂષ આપણ વડે શુભ પ્રયત્ન શરૂ કરે છે તેને પરમેશ્વરજ
મદદ કરે છે. કેટલા શોક અને દુર્દેવની વાત છે કે અત્યારે

આપણા હિંદીઓ યુરોપીઓની હુનર કળા વેપારમાં કરવી ધટતી નકલ ન કરતાં જે આચરણ તેઓના દુષણ રૂપે ગણાય છે, તે સંસારી રીત રિવાજ, ખાનપાન, મોજશોખ તથા પોશાક વગેરે અનિષ્ઠકારક રીતભાતની વાનર નકલ કરવામાં રોકાયા છે.

૮૪ વેદશાસ્ત્ર પુરાણોનામંત્ર શ્લોકો કેવળ મુખપાઠ કરવાથી આત્મ-જ્ઞાન થતું નથી, પણ શ્રવણ-અભ્યાસ કર્યાબાદ મનન કરવું જોઈએ અને મનન બાદ નિદિધ્યાસન-ચારિત્રમાં ઉતાર્યું હોય તોજ સત્યજ્ઞાન પ્રગટ થાય છે. નહિતર મુખપાઠના જ્ઞાનનો ઉદર નિર્વાહાર્યે કથા વાંચવામાં કે નોકરી કરવામાંજ ઉપયોગ થાય છે

૮૫ “ કાજીજી કયું દુબલે કે સારા શહેરકી ફિકર ” જેવું ન રાખવું દુનિયા પાપ પાખંડથી કુખી છે અને દિન પ્રતિદિન વધારે કુખતી જાય છે, તેને સુધારવા માટે એકદમ ચિંતાતુર ન થવું. પ્રભુજી તેને સુધારવા સમર્થ છે. એટલું ખરું છે કે પોતે પોતાથી બને તેટલું લોકશ્રેયનું કામ કરતા રહેવું. બાકી તો ઇશ્વરને સોંપી પોતાની જાતને દોષમાંથી બચાવવા સાવધાન રહેવું

૮૬ પૃથ્વીપર એશિયા, અમેરિકા, અને આફ્રિકા એ ચાર ખંડ છે, જેમાં નાના મોટા અસંખ્ય દેશ છે. દુનિયાની કુલ વસ્તિ એક અબજ અને સીતેર કરોડ માણસની છે. તેમાં હિંદુસ્થાન ચીન, જાપાન, અમેરિકા, ઇંગ્લાંડ, જર્મની, ફ્રાન્સ, રશિયા, ઓસ્ટ્રીઆ હંગેરી, ઇટાલી, ટર્કી છે પરંતુ તે સર્વ દેશોમાં હિંદુસ્થાન સૌથી શ્રેષ્ઠ દેશ છે, કારણ કે હિંદની જૂનું કળાદ્રુપ, અબોહવા સમશિતોષ્ણ, પ્રજા દયાળુ ધર્મિષ્ઠ તથા માયળુ છે. હિંદમાં મનુષ્ય બે પેસામાં ચણા મમરા ફાકી ધમંશાળામાં પડે

રહી શકે છે જ્યારે ખાજ દેશોમાં જમીન શુષ્ક હોય કાલસા અને લોહું પેદા કરનારી, ગાબોહવા અત્યંત ઠંડી તથા લોકો નિર્દયી સ્વાર્થી શક છે. એ રૂપિયા રોજના ખર્ચવા છતાં પણ મનુષ્યને ખાવાપીવા તથા સુવાનું સાધન ત્યાં મળી શકતું નથી.

- ૮૭ તીર્થયાત્રાના ચાર ધામમાં:—જમન્નાથ, દ્વારકા, રામેશ્વર બદ્રીનાથ છે. સાતપુરીમાં: મથુરા, કાશી, કાંચી, અવંતિકા, (ઉજ્જૈન) દ્વારામતિ, અયોધ્યા અને હરિદ્વાર. તીર્થરાજમાં: પ્રયાગ તથા પુષ્કર. પવિત્ર નદીઓમાં: ગંગા, યમુના, સરસ્વતી નર્મદા, કાવેરી, અલકનંદા, મંદાકિની, ગોદાવરી તુંગભદ્રા વગેરે. શિવ ધામોમાં: કૈલાસ, અમરનાથ, પશુપતિનાથ, અને કેદારનાથ. મોટા શહેરોમાં: મુંબઈ, કલકત્તા, મદ્રાસ, કોલંબો, દિલ્હી, લાહોર, કરાંચી, નાગપુર, રંચુન વિગેરે છે. તે સૌમાં વાનપ્રસ્થ કિંવા પ્રભુપરાયણ જીંદગી ગાળવાને માટે સૌથી પસંદ કરવા લાયક સ્થાન તો કાશીજ છે કારણ કે હજુ ત્યાં શાંતિ માન અને વાનપ્રસ્થાવસ્થાને લગતાં સાધન ઉપલબ્ધ થઈ શકે છે.

- ૮૮ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશ્વ, સુમ, ચંદ્ર, યમ, ઇંદ્ર, અગ્નિ, વરુણ, વાયુ, ગણેશ, લક્ષ્મી, સરસ્વતી, કાળી, હનુમાનાદિ દેવોમાં સૌથી મહાન્ અને સૌનો સૃષ્ટા પાલક પોષક તથા રક્ષક સાત્વિક દેવ એક શ્રી વિષ્ણુભગવાન—શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા જ છે, માટે સદાકાળ તેને જાણે રહી આરાધના કરવાથી પરમશ્રેય પ્રાપ્ત થવા ઉપરાંત યોગ અને ક્ષેમની પણ રક્ષા થાય છે.

- ૮૯ ઉકય અને અસ્ત, ચડતી અને પડતી, સુખ અને દુઃખ, તડકો અને ઊયો આવવો જવો એ એક ઇશ્વરી ક્રમ છે. એ ક્રમમાં પમાર થતાં કાંઈએ હર્ષ કે વિષાદ લાવવો નહિ. કારણકે સર્વદા એક પ્રકારનો સમય ક્યાંય રહેતો નથી.
- ૯૦ કાંઈના આશ્રયે જીવવું કિંવા બીજા માગીને નિર્વાહ ચલાવવો એ મરણ કરતાં બેજ છે. થોડું પણ સ્વાશ્રયે મેળવી તેટલાથી પોતાનો નિભાવ કરવો એમાંજ પરમ સંતોષ અને ભૂષણ છે.
- ૯૧ મનુષ્ય જ્યારે મરીયાદમાં હોય છે ત્યારે સદ્ગુણી, પરાપકારી અને પ્રભુલકત હોય છે. એ વખતે તે એમ વિચારે છે કે પૈસાદાર-સાધન સંપન્ન થાઉં તો ઘણું વધારે મ્હોટું પુણ્યનું કામ કરી શકું પરંતુ દૈવયોગે તેજ માણસ શ્રીમંત થયા પછી તેનાથી પરમાર્થ થવો મુશ્કેલ અને છે, ઉલટો તે અહંકારી બની મોજશોખ, લોભ લાલચ કે પાપમાં પડી જાય છે.
- ૯૨ નવરાત્રી, દિવાળી હોળી તથા ગણપતિ ઉત્સવ, શિવાજી, પ્રતાપ, શંકરાચાર્ય, તક્ષમાચાર્ય જેવા દેશોદ્ધારક પુરુષોની જન્મન્તિઓ ઉજવવામાં તથા જીની કસરતો દાખલ કરી ચાલુ રાખવાથી પ્રજામાં ધર્મ જાગ્રતિ તથા શૌર્યવીર્યનો ભાવ પેદા થાય છે માટે તેને ઉજવવામાં સક્રિય ન કરવો.
- ૯૩ સરસ્વતી (વિદ્યા), લક્ષ્મી (દ્રવ્ય) અને દુર્ગા (શક્તિ) એ ત્રણેયનો સમાગમ એકજ સ્થળે થવો દુર્લભ છે, પણ જો કદાચ થાય તો તે મનુષ્ય દેવતાઇ કામ કરી શકે. એ ત્રણેયનો એકત્ર

વાસ તો બહુધા ઇશ્વરી અવતારોમાં જ હોય છે માટે તેમાં રાહ જોઈ બેસા. રહેવું નાહ પણ સ્થિતિ સંજોગ અનુસાર કર્તવ્યનું પરિપાલન કરતાં રહેવું.

૬૪ રનેહી સંબંધીમાંથી કાઈ બિમાર પડી મૃત્યુ પામવાની અણી-પર હોય ત્યારે ગળરાષ્ટ્ર જઈ રોકકળ કે હાથવેગ કરવા મંડી જવું નહિ પરંતુ રોગીને ઢવાથી, દિલાસાથી તથા પ્રભુસ્મરણ કરાવી આશ્વાસન આપવું. તેમ જતાં હર્ષે જો મૃત્યુ પામે તો ધમપછાડા મારવા કરતાં તેના આત્માની સહગતિ થાય તેવી ક્રિયા કરવી.

૬૫ જોનાપર સાચો પ્રેમ હોય તે માત્ર ગમત કરવામાં કે ખાવા ખવરાવવામાં જ વ્યક્ત કરવાથી સાચો કરતો નથી પરંતુ તેનું (રનેહીનું) શ્રેયસ્ કેમ થાય ! તેની કીર્તિ સદગુણ જ્ઞાન કેમ વધે ? તે આશ્વત્થમાં આવો પડ્યો હોય તો તેમાંથી તે મુક્ત થી રીતે થાય ! એ વગેરે આખતપર વિચાર કરી માર્ગ યોજા દેવામાં જ ખરી પ્રીતિ પૂરવાર થાય છે.

૬૬ મુખી હાલતમાં વસ્ત્ર, ધરણ્યું ઢાગીનો, રહેવાનું મકાન, વાસણો તથા હમેશના ઉપયોગની ચીજ વસ્તુઓ વસાવી લેવી કારણ કે “ મર્યું તે થયું અને રહ્યું તે રહ્યું ” એ મુજબ તંગીમાં કાંઈ ખનતું નથી પણ તે વસ્તુને જો કરેલું હોય છે તે કામ આવે છે.

૬૭ શાસ્ત્રો અને જ્ઞાની પુરૂષો કહે છે કે એક “મન”જ બંધ અને મોક્ષનું કારણ છે. મનુષ્ય મન થકી જોવો કદપના કરે છે તેવો તે અને એ આ વિવિધ રીતે જાસતી સૃષ્ટિ પણ મનના

સકલ્પ વિકલ્પનું પરિણામ છે, માટે પોતાને જેવા થવું હોય અને જેમાં યાત્રી પુરૂષોએ પરમ સુખ માન્યું હોય તેવું થવા તે પ્રકારે મનની ગતિ બનાવવી.

૬૮ આહાર, નિદ્રા, જાગ અને મૈથુન, વધાર્યા વધે છે અને થટા ડ્યા થટે છે માટે ડાહ્યા પુરૂષે તેનું યોગ્ય પ્રમાણમાં સેવન કરવું, અર્થાત્ દોષ પણ વિષયમાં અતિપણું ન કરવું, અતિને હમેશા વળતું કરવું.

૬૯ આ વિષય કલિકાલમાં મનુષ્ય શક્તિ ધણી થઈ ગઈ છે એવા સમયે તપ યોગ આવરવા મૂશ્કેલ છે. આથીજ શાસ્ત્રકાગે સરળ ઉપાય બતાવી ગયા છે કે મનુષ્યે કલ્પયુગમાં જપ અને સુપાત્ર જોષ દાન કરવું માટે આત્મ ઉત્કર્ષ ધમ્મજનારે સર્વદા હાર નામનો જપ અને અન્ન વસ્ત્ર વિદ્યનું દાન કરતા રહેવું.

૧૦૦ સીયામ મદ્ધાયા ટાપુના સમુદ્રમાં અંબર અને નેપાલના ખરક વાળા પર્વતો નીચે કસ્તુરી મૃગના કુટામાં કસ્તુરી થાય છે; તે બંને અમૂલ્ય વસ્તુ છે, કેટલીક વખત તે મરતાને પ્રાણ સુંદા થોડો વખત ધારણ કરાવી રાખે છે.

૧૦૧ ઉત્તમ પુરૂષ કે વસ્તુ સદાય શ્રેષ્ઠ સ્થળમાં પાકે છે પરંતુ પૂર્વના થોગે કેટલીક વખત સાધારણ અને હલકા જણાતા સ્થળમાં પણ સુદમરતે તપાસતાં રત્ન જોવામાં આવે છે; માટે પરીક્ષા કર્યા વિના કોઈને કદિ નકારી ન કાઢવું.

તત્વામૃત

અથવા

દેશ વિદેશની આંતરિક અવનવો ઘટનાનો

જાતિય અનુભવ.

લેખક—નારણુજી પુરુષોત્તમ સાંગાણી.

આ પુસ્તકમાં દેશ વિદેશનો મનોહર વૃત્તાંત, કુદરતી સૌંદર્ય, રીતિનીતિ, રહેણી કરણી, હુન્નર ઉદ્યોગ વગેરે સ્વાનુભવની બાબતોને એવી રીતે યોજવામાં આવી છે કે તે વાંચવાથી મનુષ્યની શારીરિક, માનસિક આત્મિક શક્તિઓનો વિકાસ થવા સાથે પોતાની, જાતિની ધર્મની તથા દેશની સ્થિતિનું યથાર્થ જ્ઞાન મેળવી ઉન્નતના ઉપાય કરી શકે. મહત્વાકાંક્ષી અથવા દેશોદ્ધાર ચાહનાર બ્યક્તિને જન્મતની અંદર ક્યાં ક્યાં વિટખણા કે સિદ્ધિ, સત્ય કે દંભ, રક્ષણ કે ખાત શ્યામ છે તેની માહિતી ધેર બેઠા મળવા ઉપરાંત જીંદગીનું સાર્થક કરી શકે એવા જાતિ અનુભવના વિવરણો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે જે નીચેની સૂચી વાંચવાથી સમજાશે. અમાઉથી નામ નોંધાવી આહક જન્યરને માટે પુસ્તકની કિંમત રૂ. ૧૫૦ છે. પાછળથી રૂ. ૨૫૦શે.

।વધથ સુચી.

શિક્ષણ
આમોહ અથવા પારકો આધાર
ખરમા
સરસ્વતીની મહત્તા અને આરાધના
મીરજાપુરનો લાખનો ઉદ્યોગ
ચોગ સાધના
ચોગીની શોધમાં પર્યાટન
મહત્વાકાંક્ષા
અમેરીકા પ્રયાણ
પિનાગ-સીંગાપોર
આપના
જાપાન
જાતિય પક્ષપાત કિવા પરાધીન-
હિંદીઓનો તિરસ્કાર
ચિતા વેદના નિશ્ચય અને સાહસ
કોલંબો
સ્વેચ્છ-પોર્ટ સંઘડ
માર્સેલ્સ
ખાનપાન અને સહવાસ દુઃખ
લંડન
પેરીસ
મંદાગા
ખોરાક અને ખેતી કરણી

સમુદ્રની લહેર અને તોફાન
સ્વદેશ આગમન
સ્વામી રામશિષ્ય સમાગમ
કાશ્મીર એટલે પૃથ્વીનું નંદનવન
રામ આગમા તપશ્ચર્યા
વિભૂતિપૂર્ણ અથવા સ્વાર્થ પૂરતો
સંખવ
ડો. પી. જી. મહેતા
રડોદરા કલાજીવન
મનઃ અજ્ઞાન્તનું શ્વમન
હરદાર કુલમેળામાં સ્વયંસેવક
ગાંધીજી સાથે પ્રથમ પરિચય
જ્ઞાતિ ઉત્પત્તિના વિષવિષ પ્રચલન
રામેશ્વર યાત્રા
સર્વન્ટસ ઓફ ઇન્ડીઆ સોસાયટી
સત્યાગ્રહશ્રમ નિવાસ
હોમ રૂલ લીગ
શાન્ત નિકેતન
મીલ માલિક અને મજૂરો
દેશબાપી હન્દલુઅન્ડા પ્રકાશ
તુળશીશ્યામ ગિરનાર દારકા
કાઠિયાવાડ દુષ્કાળ સંકટ
શેઠ રે. જી. જવેરી

સત્યાગ્રહ અને સ્વરાજ્ય પ્રદર્શ
 વ્યાપારી જીવન
 કોંગ્રેસ અને હાલના નેતાઓ
 સનાતન ધર્મ
 ધર્મની સ્થિતિ આચાર્યો અને
 હિંદુ પ્રજા
 શ્રીયુત્તમ ન. પુ. સંબંધી
 હિંદુ લોકો અને હોદ્દો
 લુમ્બુ પ્રાપ્ત્ય અને નિષ્કળતા
 પુનઃ તપશ્ચર્યા પ્રયાણ
 હરિદ્વાર સનાતનધર્મ ઋષિકુલ
 હિમાલયની અપૂર્વ શોભા, મહનતા
 અને વિકટતા
 તપ આરંભ શિથિલતા અને તેના
 કારણો
 બિમારી અને ચિકિત્સા
 શ્રીયુત્તમ ૨. વ. પટવારી
 બિરાર પ્રાંત
 શ્રીનાથજીની ઝાંખી અને વેલવ

દશા રાજ્યો અને તેની પ્રજા
 સુદામાપુરીમાં જપનભોજ
 બાલુ અર્ચવંદ શેષ
 ત્રિપતિ બાલાજી
 અંધશ્રદ્ધા અને આધ્યાત્મતાની
 પરાક્રમ
 વર્તમાન પત્રકારો અને વાંચકો
 બનાવટી શંકરાચાર્ય
 દેશની દુર્દશા અને વ્યથા
 પુનઃ ઉદ્ધોમ
 વીર વિક્રમની અવન્તિકા
 ગિરિરાજ ગોવર્ધન
 કાશી વિશ્વનાથ મંદિર
 ભારત ધર્મ મહામંડલ
 હિંદુ વિશ્વ વિલાસ
 તીર્થસ્થળો પંડ્યા, ધર્મશાળા અને
 માત્રીવર્મ
 નેપાલ

પુસ્તક મળવાનું ઠેકાણું:—

નારણજી પુરૂષોત્તમ સંગ્રાહી.

ચાલના બીલ્ડીંગ—લીડી બજાર,

સુઅઈ.

હિમાલય ઉત્પત્તિ પથ પ્રદર્શક નીતિ.

આ પુસ્તકમાં હિમાલયની યાત્રા, આત્મોત્કર્ષ અને નારા
નીતિ નામના ત્રણ ઉત્કૃષ્ટ પુસ્તકોને એકત્ર રીતે પ્રસિદ્ધ કરવ
આવ્યા છે. દરેક પુસ્તકમાં શું શું વસ્તુ દર્શાવવામાં આવી છે
છટક છટક પુસ્તકની પ્રસિદ્ધિમાં જણાવેલ છે. પુસ્તકની દિ
ગાલ રૂ. ૦-૧૨-૦.

આત્મોત્કર્ષ.

લોકોમાં આજકાલ સ્વરાજ્યની ચર્ચા ખૂબી પ્રિય થઈ પડી છે
આની જાગૃતિને કારણે રસ્તે કાર્યમાં પરિણમ કરવાથી શારીરિક આન-
સિક તથા આધ્યાત્મિક ઉત્થાન થવા સાથે સ્વરાજ્ય મેળવવાની કડી
શકાય, તેનો ઉપાય સ્વાનુભવથી કર્યો તથા પ્રતિષ્ઠાસને અનુસરીને આ
પુસ્તકમાં પ્રતિપાદન કરવામાં આવેલ છે. પુસ્તકમાં નીચેના વિષયો
આમ આપ્યો બેંચવારા છે. નિષ્ઠામ કર્મયોગ, આશ્રમ વર્ણાશ્રમ ધર્મ,
સ્વાધીનતા, પુરુષાર્થ, સોમ સંસ્કાર, બ્રહ્મચર્ય અને વિદ્યા, શારીરિક
અને માનસિક બળ, સ્વદેશી વસ્ત્ર, વેપાર ઉદ્યોગ, શ્રેયશ્ચાત્ર, ધર્મ
ભક્તિ અને યાત્રા. પુસ્તકનું મૂલ્ય રૂ. ૦-૪-૦.

હિમાલયની યાત્રા... ... કિં. રૂ.

પુસ્તક મળવાનું ઠેકાણું:—

નારણજી પુરુષોત્તમ સાંગાણી,

આજના બીલીવ-બીલીવ બગીચા-મુબાઈ.

